

Memoria et damnatio memoriae ve středověku

MARTIN NODL (Praha)

Utváření kolektivní paměti¹ stejně jako její převrstvování paměti novou rozhodně není vlastní pouze moderní společnosti.² I středověk, stejně jako 20. století, které bychom v nadnesené rovině mohly nazvat stoletím paměti, kladl na memorii velký důraz. Středověká společnost byla hluboce ukotvena v minulosti. Minulost se prolínala s přítomností a v mnoha ohledech utvářela obrazy budoucnosti. Význačnou roli v konstruování toho, co přijde, hrála právě místa paměti.³

Za místa paměti můžeme v českém a polském prostředí považovat ta „místa“, jež v průběhu středověku nabývala jak v kolektivní paměti, tak ve smyslu sociální reprezentace nejrůznějších podob. Někdy na čas zanikala, aby se pak znovu objevila v novém, historizovaném hávu. Tuto roli hrály v polském prostředí korunovační Hnězdno, v českém Vyšehrad, dočasné sídlo přemyslovských vládců ve 12. věku a symbolický prostor při královských korunovacích podle Korunovačního řádu Karla IV. Místem paměti však ve středověku byla i bojiště vítězných či naopak prohraných bitev, jež pro kronikáře, píšící s několikaletým odstupem, představovala možnost pro konstruování obrazů a paměti na jejich aktéry i argumentu pro soudobé či budoucí politické chování. Těmito místy paměti ve středověku na české straně byly Moravské pole nebo Lipany a na straně polské bitvy u Lehnice a nejvýrazněji u Grunwaldu.

Místa paměti však ve středověku mohla být spojena i s postavami, reálné či nadpersonální povahy (světci), které hrály výraznou roli při legitimizaci panovnické moci a při

¹ Základy úvahám o kolektivní paměti položil M. HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, Praha 2009. Poprvé vyšlo francouzsky v roce 1925. Nejnověji v českém prostředí Š. PFEIFEROVÁ, J. ŠUBRT, *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*, *Historická sociologie* 1/2010, s. 9–29.

² Srov. například J. ASSMANN, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München 1992; A. ASSMANN, *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*, München 1999. Z českého bádání srov. R. ŠVARČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studích*, *Dějiny – teorie – kritika* 4/2007, s. 232–255; M. HAVELKA, *Poznání – paměť – identita a několik obecnějších úvah*, *Dějiny – teorie – kritika* 4/2007, s. 256–268.

³ Klasický P. NORA, *Les Lieux de Mémoire*, Paris 1984–1992. K místům paměti pro české a francouzské prostředí nejnověji *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, (edd.) M. HLAVÁČKA, A. MARÈS, M. POKORNÁ, Praha 2011.

reprezentaci stavovské obce: v české společnosti sv. Václav a sv. Vojtěch, ve společnosti polské sv. Stanislav a rovněž sv. Vojtěch. K místům paměti se ale v daném kontextu řadí i mytičtí zakladatelé dynastií, praotec Lech a praotec Čech, první zákonodárci a knížata, Krok a Přemysl Oráč, popřípadě panovníci, kteří v kolektivní paměti polarizovali názory vzdálených generací: Přemysl Otakar II., Karel IV., Václav IV., resp. Boleslav Chrabrý, Vladislav Lokýtek či Vladislav Jagiełło.

Na tomto místě bych rád, bez nároku na vyčerpávající výklad, upozornil na některá témata a problémy, jež by napříště mohla v bádání o memorii a *damnatio memoriae* ve středověku rezonovat.

Jakýmsi základním kamenem debat o místech paměti se v posledních desetiletích 20. století stalo studium pomníků spojených s nacionálně podbarveným historismem 19. věku.⁴ Ve skutečnosti však v českém prostředí hrály pomníky svoji memoriální roli od 13. století. Nejstarší kamenné vyobrazení panovníka v podobě reliéfu či dokonce sochy (samozřejmě vyjma zobrazení „věčného knížete“ sv. Václava) bylo v Praze, na tržišti, umístěno snad záhy po smrti krále Václava I. Protože se však nedochovalo, jsme odkázáni pouze na pozdní kronikářskou zprávu.⁵ Naopak v případě Karla IV. a jeho syna Václava již nemůže být o umístění jejich soch ve veřejném prostoru pochyb.⁶ To samé platí pro sochu Jiřího z Poděbrad na Týnském chrámu, jež ale byla v duchu *damnatio memoriae* v roce 1623 zničena a nahrazena sochou Panny Marie.⁷ Stejný osud potkal i kalich z průčelí a také pomník voleného arcibiskupa Rokycany uvnitř chrámu (Rokycanovy tělesné pozůstatky z týnského hrobu byly spáleny). V případě královských soch se jedná o veřejnou memorii. Vedle této *memoriae* však středověk znal i memorii soukromou či polosoukromou v podobě votivních obrazů či náhrobků v soukromých kaplích, kam neměl přístup každý.⁸

Zcela jinou podobu paměti představuje v kronikářství (nemluvě o tom, že kronikářství je *memoria par excellence*) užívání dějin jako argumentu, a to nikoli pouze v podobě *loci communes* blaženého, šťastného věku, nýbrž především jako paměti na gesta králů a knížat, jež měla sloužit jako *magistra vitae*. Opakem, tedy určitou podobou *damnatio memoriae*, je kronikářské poukazování na činy hodné zatracení. Na stejné úrovni se pohybuje vědomé zatajování konkrétních činů či historických událostí, například Kosmovo mlčení o slovanské liturgii, slovanském písemnictví a moravském „království“ vůbec.⁹ Svěbytným typem *damnatio memoriae* je práce kronikářů s jejich předlohami, v nichž jsou buď vytěšňovány a pro budoucnost zapomenuty konkrétní činy, nebo, jak

⁴ Průkopnická je v tomto ohledu práce Z. HOJDY, J. POKORNÉHO, *Pomníky a zapomínky*, Praha 1996.

⁵ *Pokračovatelé Kosmovi*, in: *Fontes rerum bohemicarum II*, (ed.) J. EMLER, Praha 1874, s. 292. K tomu J. HOMOLKA, *Na okraj sochařství třetí čtvrtiny 13. století v Čechách*, *Umění* 20/1970, s. 208.

⁶ K sochám Karla IV. a Václava IV. na Staroměstské mostecké věži A. KUTAL, *Gotické sochařství*, in: *Dějiny českého výtvarného umění. Od počátků do konce středověku*, Praha 1984, díl 1/1, s. 249–250.

⁷ K osudům týnské sochařské a maliřské výzdoby v 15. století M. BARTLOVÁ, *Chrám Matky Boží před Týnem v 15. století*, *Marginalia historica* 4/2001, s. 111–136.

⁸ K soukromé a veřejné memorii v českém šlechtickém prostředí 15. století srov. R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013. K lucemburským náhrobkům souhrnně *Grabmäler der Luxemburger. Image und Memoria eines Kaiserhauses*, (ed.) M. V. SCHWARZ, Luxemburg 1997.

⁹ Nejnověji podnětně D. KALHOUS, *Středověká tradice o Velké Moravě: k instrumentalizaci historické tradice*, *Dějiny a současnost* 35/2013, č. 5, s. 18–22. Podrobněji pod názvem *Vrcholně středověká tradice o Velké Moravě. K instrumentalizaci historické tradice*, <http://praha5.ff.cuni.cz/smp/?q=node/136>.

to platí pro dvorské kronikáře kolem Karla IV., zde jsou záměrně potírány starší zprávy o existenci česko-německého antagonismu.¹⁰

Do panovnického prostředí a do konstruování míst paměti patří i zdůrazňování svatého rodokmenu, *beata stirps*, v českém prostředí spojené se sv. Václavem a Ludmilou, v uherském prostředí s celou řadou světců z arpádovského rodu.¹¹ Případem *sui generis* je pak dynastická memoria, záměrné navazování na starší dynastie, s nimiž jsou nové dynastie příbuzensky provázány. V Českém království to platí především pro Karla IV., jenž využil přemyslovskou tradici pro budování nového pojetí vyvolené královské moci: návštěva Vyšehradu během královské korunovace, včetně oblékání střeviců a mošny Přemysla Orače, udělení privilegií pro „přemyslovské“ Stadice, opakované přihlášení se k přemyslovským králům a vybudování ležících pomníků Přemyslovců ve svatovítské katedrále. Toto budování paměti na Přemyslovce ale mělo jen dočasný význam, neboť oba Karlovi synové, čeští králové Václav a Zikmund, tuto tradici již nerozvíjeli. To samé platí jak pro Jiřího z Poděbrad, tak pro i jagellonské krále, kteří obecně mluví pouze o svých předchůdcích bez přímého odkazu na Přemyslovce či Lucemburky.

Formou budování paměti bylo i vědomé *renovacio* v podobě obnovování korunovačních míst, navazování na starší korunovační tradice, někdy i v podobě soupeření jednotlivých rezidencí mezi sebou (v Čechách mezi Vyšehradem a Pražským hradem, v Polsku mezi Hnězdnem a Krakovem).¹² O tom, že ono *renovacio* a lpění na dodržování paměti hrálo ve středověku důležitou roli, svědčí především důraz na korunování na pravém, památném místě pravými a památnými korunovačními klenoty, a z tohoto důrazu na paměť a tradici plynoucí potvrzovací korunovace, jak to známe například u Karla IV. v případě jeho korunovace římským králem. Ostatně právě proto byly korunovační klenoty mnohdy zcizovány a jejich nepraví držitelé je odmítali právoplatným dědicům vydat.

Ve veřejném prostoru se výrazně uplatňovala vzpomínka na výroční dny vládců a jejich rodu. Na rozdíl od moderního světa však byly takovéto slavnosti vztahované především k úmrtí, popřípadě ke korunovacím, a nikoli k narozeninám.¹³ Na pražské univerzitě stejně jako na univerzitě krakovské se konávaly výroční slavnosti na počest jejich zakladatelů v den jejich úmrtí.¹⁴ Na univerzitách se však nejen vzpomínalo, ale stejně často se tam i vědomě zapomínalo. Zářným příkladem onoho programového zapomínání je vymazání paměti na německé mistry na pražské alma mater po roce 1409. Vytěsnění mistrů tří univerzitních národů, zosobněných s Němci, z obecného povědomí po prosazení *Dekretu kutnohorského*, se až nápadně podobá vymazání pamě-

¹⁰ M. NODL, *Nationalismus a národní vědomí na počátku 14. století a Karlova snaha o bezkonfliktní obraz soužití zemských Čechů a Němců*, in: Týž, *Tři studie o době Karla IV.*, Praha 2006, především s. 84–92.

¹¹ K *beata stirp* srov. G. KLANICZAY, *Holy Rulers and Blessed Princesses. Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge 2002, s. 227–232.

¹² Ke korunovacím v českém a polském prostředí Z. DALEWSKI, *Władza - przestrzeń - ceremonial. Miejsce i uroczystość inauguracji władcy w Polsce średniowiecznej do końca XIV w.*, Warszawa 1996. S analýzou přejímání přemyslovských tradic V. ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*. Časopis Národního muzea. Řada historická 176/2007, s. 105–143.

¹³ O. G. OEXLE, *Die Gegenwart der Lebenden und der Toten. Gedanken über Memoria*, in: Gedächtnis, das Gemeinschaft stiftet, (ed.) Karl Schmid, München–Zürich 1985, s. 74–107.

¹⁴ Husovo kázání z roku 1409 na počest císaře Karla IV. je klasickým příkladem konstrukce kolektivní paměti – srov. F. ŠMAHEL, *Jan Hus. Život a dílo*, Praha 2013, s. 81–83.

ti na Němce v Čechách po roce 1945. Tehdy však nabylo téměř „dokonalé“ podoby v tom ohledu, že se slovo Němec začalo psát s malým n, že byly srovnány se zemí původně německé vesnice v pohraničí, a pokud zůstaly stát, tak byly alespoň zničeny hřbitovy a náhrobní kameny. Ostatně i ve středověku se paměť ničí podobně jako ve filmu Jeana-Luca Godarda *Alphaville*, kde jsou ze slovníku vymazávána slova. V případě pražské univerzity byl zcela vymazán – a to i doslovně – z univerzitních statut a z celé univerzitní paměti termín *concordia nacionum*, jenž upomínal na časy, kdy na Karlově učení panovala svornost mezi českým národem a třemi zbylými univerzitními národy.¹⁵ (Zároveň je ale možné, že ono vymazání *concordia nacionum* z univerzitních statut bylo i odrazem reálného stavu, když národy přestaly na pražském učení existovat.) Škrtnání a přepisování paměti bylo příznačné i pro kronikářská díla. Petr Žitavský, autor pokračování *Zbraslavské kroniky*, původně napsal druhou knihu s velmi kritickým zaměřením proti Janu Lucemburskému.¹⁶ Když však redigoval konečné znění kroniky, rozhodl se mnohá negativní hodnocení českého krále, jenž dle jeho soudu vysával domácí kláštery, zmírnit, či dokonce vyškrtnout. Několik redakcí své kroniky vytvořil i Přibík Pulkava z Radenína, i když patrně ne na „politickou“ objednávku.

Damnatio memoriae mělo ale i jiné podoby. Příkladem budiž přístup Karla IV. k jeho zákoníku, k *Maiestas Carolina*, poté co se mu nepodařilo prosadit uznání jeho platnosti českou stavovskou obcí. V danou chvíli, kdy císař ve svých intencích narazil, prohlásil, že všechny rukopisy shořely, a tudíž že s nimi shořela i jejich paměť. Proto už nikdy nemělo být možné zákoník přijmout.¹⁷ To, že Karel vědomě nemluvil pravdu, je nasnadě jak z mnoha dochovaných rukopisů, tak i z toho, že se v polovině 15. století ve šlechtickém prostředí debatovalo o tom, zda je zákoník ohledně zcizitelných královských statků platný, nebo nikoli.¹⁸

Ne vždy se však podaří paměť vymazat, ač se o to deklarativně panovníci, biskupové či inkvizitoři pokoušeli. Především v případě heretiků bylo třeba jakoukoli vzpomínku na ně zničit. Proto byl Husův popel hozen do Rýna, proto s ním byly na hranici spáleny i jeho knihy.¹⁹ Cosi podobného potkalo i Husova duchovního otce, Jana Viklefa, jehož tělo bylo posmrtně vykopáno a jehož knihy v Praze v arcibiskupském paláci nechal spálit arcibiskup Zbyněk Zajíc z Házmburka, aby na ně nezůstala jediná vzpomínka.²⁰ Obojí však bylo marné. Na druhé straně se však právě v učenecském prostředí setkáváme s jevem, který bychom mohli nazvat jako nechtěná memoria. I když mělo být vše vytěsněno, právě sepisováním heretických článků, ať již pařížským biskupem Štěpánem Tempierem v případě Tomáše Akvinského, či pětáctýřiceti viklefských článků

¹⁵ M. NODL, *Iurare vel promittere, Iurare vel promittere. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut*, AUC-HUCP 47/2007, č. 1–2, s. 49–58.

¹⁶ A. PUMPROVÁ, *Svědectví autografu o práci Petra Žitavského s textem Zbraslavské kroniky*, Časopis Matice moravské 131/2012, s. 239–263.

¹⁷ M. NODL, *Maiestas Carolina. Kritické postřehy k pramenům, vyhlášení a „odvolání“ Karlova zákoníku*, Studia mediaevalia Bohemica 1/2009, s. 21–35.

¹⁸ J. KEJŘ, *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech*, Studie o rukopisech 17/1978, s. 3–39; TÝŽ, *Maiestas Carolina v dochovaných rukopisech (dodatky)*, Studie o rukopisech 20/1981, s. 87–91; I. MARTINOVSKÝ, *České zpracování Maiestas Carolinae a jeho rukopisy. K 600. výročí smrti císaře Karla IV.*, Ústecký sborník historický 1979, s. 29–44.

¹⁹ Ke spálení Viklefových knih v Praze M. NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2011, s. 299–310.

²⁰ O. MARIN, *Libri hereticorum sunt legendi: svoboda výuky na pražské univerzitě (1347–1412)*, AUC-HUCP 42/2002, č. 1–2, s. 33–57.

v Praze v roce 1402, resp. Husových heretických článků v Kostnici, byla vzpomínka na ně fixována do budoucna. Obecně pak k jakémusi povědomí o hereticích sloužila v pozdějších letech i papežská exkomunikační bula *In Coena Domini*, jež uchovávala paměť, byť opět nechtěně, na celý rodokmen kacírů. Ostatně i v moderní normalizační době, kdy byly knihy zakázaných spisovatelů vyřazovány z knihoven a ukládány do trezorů, ne-li stejně jako ve středověku systematicky ničeny, zůstávalo pro nové generace základní povědomí o některých autorech díky nové bule *In Coena Domini*, tedy tzv. *Poučení z krizového vývoje*, jež pro mnohé gymnaziální studenty, u nichž bylo téma zakázaných spisovatelů doma tabu, bylo jediným zdrojem informací o holé existenci Kundery, Havla či Vaculíka.

Ničení spojené s *damnatio memoriae* šlo nejrůznějšími cestami. Někdy se paměť vymazávala totální destrukcí, aby se nebylo kam vrátit. To je případ Sezimova Ústí, vypáleného těmi, kdo odešli na nově založený Tábor.²¹ Obdobné povahy bylo i *damnatio memoriae* v podobě ničení pohanských svatyní či jiných kultovních míst, a to jako totální destrukce či cíleného překrytí – *interpretacio christiana*.²² Ostatně i reformační ikonoklasmus, ničení katolických model, tedy soch a obrazů, byl svou povahou *interpretacio christiana*, neboť samotné kostely nebyly opuštěny a ničeny, samozřejmě s výjimkou excesů, kdy ti, kdo ničili, uvažovali stejně jako ti, kdo vypalovali Sezimovo Ústí, tedy nechtěli, aby bylo možné se vrátit do kostela či kláštera jako semenišťe hříchů. Otázkou však je, zda i ono překrývání pohanských míst křesťanstvím, resp. vizuální přetvoření katolických kostelů v husitské či později luterské nebo bratrské, rovněž nevedlo k jakési memorii, jež tvořila podhoubí pro možnou restituci pohanských kultů, resp. k návratu ke katolicismu, jak se dělo v Čechách 17. století. I když ani tehdy se jen nepálilo a všechny obrazy Jana Husa nebyly zničeny. Někdy totiž pouze stačilo nástěnný obraz přebílit, jak to ukazuje vyobrazení Husova upálení v píseckém kostele sv. Václava.²³

Avšak vytěsnit vzpomínky na místa, odkud musel člověk utéct, bylo téměř nemožné. A nejen vzpomínky. Mnozí lidé snili o návratu do starých poměrů. Katoličtí faráři, kteří byli nuceni uprchnout z husity ovládaného území, po celá 20. a 30. léta 15. století přemítali o tom, že se navrátí stav před vypuknutím revoluce a že oni sami budou opět spravovat svá dřívější obročí.²⁴ Kutnohorští a pražští katoličtí, především němečtí měšťané snili o tom, že se vrátí z vídeňské či jihlavské emigrace. Jejich víra byla tak silná, že ve svých testamentech odkazovali svým potomkům a přátelům své domy a majetky, aniž by s nimi v danou chvíli mohli jakkoli disponovat.²⁵ Po návratu do Prahy toužili i někteří původem němečtí mistři,²⁶ kteří odešli z Karlovy univerzity v létě roku 1409, a to i přesto, že si v Lipsku stvořili „novou Prahu“, v mnoha ohledech ještě pražštější než

²¹ Ke zničení Sezimova Ústí F. ŠMAHEL, *Dějiny Tábora*, díl 1/1, České Budějovice 1988, s. 253–258.

²² Srov. P. SOMMER, *Začátky křesťanství v Čechách, Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*, Praha 2001.

²³ *Umění české reformace (1380–1620)*, (edd.) K. HORNÍČKOVÁ, M. ŠRONĚK, Praha 2011, s. 15.

²⁴ F. ŠMAHEL, *Pražská církevní provincie ve víru husitské revoluce*, AUC-HUCP 31/1991, č. 1, s. 107–115.

²⁵ Ke kutnohorským měšťanům, kteří utekli z Kutné Hory, srov. J. KEJŘ, *Právní život v husitské Kutné Hoře*, Praha 1958, s. 146–151; F. HOFFMANN, *Jihlava v husitské revoluci*, Praha 1961, s. 43–44.

²⁶ F. MACHILEK, *Johannes Hoffman aus Schwiednitz und die Hussiten*, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 26/1968, s. 96–123.

jejich stará alma mater, čímž myšlenku *translacio studii*, jež je sama o sobě rovněž výrazem vědomé kolektivní paměti, dovedli téměř k dokonalosti. I univerzitní zakladatelské akty ale měly svůj komplikovaný vztah k paměti: Karel IV. se nijak nehlásil k pokusům svého děda Václava II., založit v Praze vysoké učení, kdežto Vladislav Jagieľlo a jeho žena Jadwiga navazovali na zakladatelský akt Kazimíra Velikého přímo programově, stejně jako krakovští mistři, kteří ale zároveň nezapomínali na to, že k *translacio studii* v jejich případě došlo z Prahy a Paříže.²⁷

Paměť však byla ve středověku někdy komplikovaná i v jednotlivých, uzavřených komunitách. Lidé se sice odvolávali na situaci, jež byla na počátku. Například pražští právováreční měšťané hájili svá práva vařit svobodně pivo s argumentem, že tomu tak bylo již při založení města.²⁸ Stejně tak česká šlechta tvrdila, že zákony byly už za Přemysla Orače vydávány v součinnosti se šlechtou, se zemským soudem, a nikoli na základě svobodné vůle panovníka, jak tvrdil Karel IV.²⁹ Časté problémy s pamětí měly i klášterní komunity, jež se mezi sebou přely o pravost svých světců. Problémy s kolektivní pamětí vznikaly i ve druhé, třetí a čtvrté generaci členů Jednoty bratrské, a to jak ve vztahu k zavedení kalicha (jedni tvrdili, že přijímání podobojí zavedl Matěj z Janova, jiní, že se praktikovalo již na počátku 14. století), tak ve vztahu k samotnému založení této církve v církvi. Část bratří hlásala, že první biskupové byli vybráni losem, jiní se dušovali, že se tak stalo podle zjevení, jež seslal Bůh bratru Řehořovi. Dvojí paměť panovala v řadách Jednoty bratrské i ohledně svěcení prvních biskupů: podle jedněch svěcení udělil jakýsi valdenský biskup, podle druhých si ho naopak vylosovali biskupové udělili sami sobě. A aby toho ještě nebylo málo, tak se část bratří pokusila přímo otočit kolem české paměti, neboť přišla s myšlenkou, že nikoli císař Karel IV., nýbrž jeho syn Václav IV. je králem hodným blahé paměti, neboť Karel pronásledoval kacíře a způsobil, že v Čechách bylo zakázáno podávat podobojí, kdežto Václav ochraňoval Husa a povolil podávání z kalicha. Tímto přístupem ale neměnili pouze domácí českou paměť, neboť v případě pohledů na Václava IV. se česká paměť 15. století překvapivě zcela shodovala s pamětí utvářenou mnohými německými kronikáři v říši.³⁰

Paměť byla ve středověku stejně ošidná a stejně tekutá, jako je tomu dnes. Podléhala změnám, mnohdy silně ovlivněným „společenskou objednávkou“. Místa paměti se rodila stejně rychle, jako jiná zanikala. Kolektivní paměť se upírala k minulosti, zacházela s ní však jako s velmi pružnou a ohebnou materií. Konstruování kolektivní paměti stejně jako její vytěšňování, tvoření míst paměti stejně jako zánik či převrstvení každopádně tak nejsou výsadou až moderní doby, jak se při prezíravém pohledu na

²⁷ Z. KAŁUŻA, *Topos translatio studii w Krakowie po odnowieniu Uniwersytetu*, Przegląd Tomistyczny 11/2005, s. 71–150. Nověji K. OŻÓG, *Utrum Universitas Pragensis sit mater Universitatis Cracoviensis? Czyli o wzorcach korporacyjnych krakowskiej wszechnicy w XV wieku*, in: *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, (edd.) W. Iwańczak, J. Smoľucha, Kraków 2010, s. 59–81.

²⁸ Z. WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. věku*, Praha 1906, s. 325–326.

²⁹ M. NODL, *Pozdně středověká transformace Kosmova mýtu o počátcích práv a zákonů kmene Čechů. Kronikáři dvorského okruhu, Maiestas Carolina, Ondřej z Dubé a Viktorin Kornel ze Všehrd*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, (edd.) M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2007 (Colloquia medaevalia Pragensia 9), Praha 2007, s. 189–207.

³⁰ Paměť na Václava IV. dosud nejlépe zmapoval F. MACHILEK, *Ludolf von Sagan und seine Stellung in der Auseinandersetzung um Konziliarismus und Husitismus*, München 1967. Nově srov. P. ČORNEJ, *Tajemství českých kronik. Cesty ke kořenům husitské tradice*, Praha 2003², s. 67–115.

minulost soudí. Všechny komponenty, s nimiž dnes moderní historická i sociologická literatura pracuje, se ve své prvotní podobě rodí již ve středověku. Středověk tak rozhodně nebyl lhostejný k minulosti, stejně jako nebyli středověcí lidé lhostejní k plynoucímu času.³¹ Právě naopak, paměť, její vytváření i její ničení, patřily k jednomu ze základních prvků kolektivní identity středověkých komunit, ať už státních, národních či profesně a sociálně vymezených. Kolektivní paměť jako způsob identifikace stejně jako prostředek ideologického soupeření mezi nejrůznějšími společenskými entitami hrála ve 14. a 15. století velice výraznou úlohu. Podceňování či dokonce přehlížení memoriálního charakteru středověké společnosti tak dnes můžeme vnímat jako jednu z forem konstruování „moderní“ kolektivní paměti a kolektivní identity, vedené vědomou snahou vytěsnit povědomí o časech, jež se od těch našich vyjma technologického pokroku až tak výrazně neliší, a nahradit ho filmovou karikaturou středověku, jak to nedávno učinili autoři filmu *Husiti* či dokudrama *Cyril a Metoděj - Apoštolové Slovanů*.³²

³¹ Srov. M. NODL, *Čas a minulost ve vnímání vesničanů pozdněstředověkých Čech*, Listy filologické 121/1998, s. 255–275.

³² Tato studie vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“.